

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך כח, תשל"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

בית החפשית — בית חולים

(קונטרס רע"ב, עמ' 60)

פרופ' ג' אלקושי הביא חומר מתקופת ההשכלה, שבו נמצא, שקראו בית החפשית לבית חולים. אמנם כבר הובא במילון בן-יהודה, עמ' 1698, אבל המקורות שהביא אלקושי לא הובאו. אעיר על פרט קטן מעניין: ב"כוכבי יצחק", פרק י"ג (שנת 1850), עמ' 67, מודיעים בפורת: "קול תודה לקציני יאססי וראשיה, ובראשם הקצין הנכבד נדיב לב ויקר רוח רש"ל שווארץ על בניין בית החפשית ההוקם פה בשנה הזאת". וכן בגוף הידיעה: "ונחזיק טובה להאיש הנעלה... על השתדלותו בבנין בית החפשית החדשה(!)".

אבל בשיר שנלוה לידיעה נאמר: "בית חולים אבירי יאססי יסדוהו".

שרגא אברמסון

לניקוד חֶסֶד

(שם, עמ' 61)

הרי עדות לניקוד חֶסֶד, המוקדמת לעדות שהביא מ' מישור מספר הדקדוק "מקנה אברם", ויניציא רפ"ג [כצ"ל. בטעות נדפס: קפ"ג]:

בשני מחזורים אשפנזיים קדומים — האחד כ"י אוקספורד 1033 משנת 1258 (בדף 39ב); השני הוא מחזור וורמייזא המפורסם משנת 1278 (פרך א, בדף 83א) — נוקד חֶסְרוֹן בפיוט ("ביפור") לערבית ב' של פסח, "אור ליום הנף".

אעיר עוד, כי הגייתה של תיבה זו בפי האשפנזים בימינו היא בסמ"ך קמוצה, ואפילו בסמיכות, כגון בבטיי "חֶסְרוֹן כִּיס". ואפשר שמכאן יש להסביר את ניקודה בשירו של יל"ג "קצו של יוד", שנתפרסם ב"השחר" תרל"ו (ראה בדברי מירקין, "לשוננו לעם" קפ"ז, עמ' 129).

אילן אלדר

חציל וחנט'ל

שבתי וראיתי מה שכתבתי בעניין החציל, ומה שהשיג עליי ידידי יהושע בלאו (עיינ רשימותינו ב'לשוננו לעם' תשל"ד ותשל"ה), ונוכחתי שהדין עמו. נתברר לי עתה, שלונץ חידש את המלה 'חציל' לא על פי 'חנט'ל', אלא על פי המלה הערבית חִיץֶל (לפי גרסתו: 'חאיצל') לעניין זה, כפי שהציע בלאו. גם המפרשים, רד"ק ואחרים, שסבור הייתי תחילה, שלונץ הסתמך עליהם, לא החליפו 'חנט'ל' ב'בדינג'אן' (= חציל), אלא פירשו, ש'פקועות' במקרא הן א' ו'חנט'ל' א' ו'בדינג'אן', וידעו להבחין בין שני אלה. ילין טען, שלונץ היה צריך לגרוס חִיץֶל על משקל הִיכֶל, ולא 'חֶצֶל', כפי שגרס לונץ ב'כפתור ופרח'. ודאי ידע ילין על המלה הערבית חִיץֶל (הנדירה, כנראה), ואפשר מאוד שלונץ שמע עליה מפיו. על כן חוזר אני בי מגרסתי הראשונה, ש'חציל' גלגול של 'חנט'ל' הוא, ומודה בבלאו על תיקונו.

ר' סיוון

אות באות — תוספת בירור

בקונטרס רע"ו של "לשוננו לעם", עמ' 147–150, דן מר ניסן ברגרין בפיטויים אות באות, מלה במלה (או תיבה בתיבה) ומסיים את דיונו בשאלה: "מה מקור הפיטויים אות באות, תיבה בתיבה בצירוף בי"ת היחס, שנתחדשו ראשונה, כנראה, במאה הי"א? כלום המקרא השפיע על יצירתם, ומקורם עברי? או הלשון הערבית-היהודית הושפעה מן המקרא, ומשם באו? ושם מוצאם לשון הערבים?"

אף על פי שפיטויים אלו מצויים בצורה דומה לזו בכמה לשונות, מסתבר, ששימושם אצל חכמי ישראל, לפחות, מושפע מן המקרא ומלשון חז"ל, כמבואר להלן:

בד בבד (שמות ל, לד) מתרגם אונקלוס: **מתקל במתקל** (משקל במשקל); וכן מפרש שם רש"י: "אלו הארבעה (סממנים) הנוכחים כאן והיו שוין משקל **במשקל**; כמשקלו של זה כך משקלו של זה". ור' יונה אבן ג'נאח אומר: "ח'לק כח'לק יאכלו' (דב' יח, ח), ר"ל חלקים שוים, וכמוהו 'בד בבד יהיה' (ס' הרקמה, מהדורת מ' וילנסקי, עמ' 9–10). **עין בעין** (ישע' נב, ח) מפרש שד"ל: "הוראתו הראשונה היא עין כנגד עין (וקרובה לזה מליצת פנים בפנים, דברים ה, ד)".

וזהו משמעה של בי"ת היחס גם בפסוק **נפש בנפש, עין בעין, שן בשן** (דב' יט, כא) בהקבלה לפסוק: **נפש תחת נפש, עין תחת עין, שן תחת שן** (ויק' כד, יח, כ), היינו תחת, כנגד, תמורת. וכן בלשון חז"ל: **שוה בשוה** (נדרים לא ע"א), **היה שוקל לו עין בעין** (ב"ב ה, יא), כלומר שקילה מדויקת, פשטני פפות המאזניים שוות (מעיונות) ומכוונות זו כנגד זו, פעיניים המקבילות זו לזו.

הוי אומר: **אות באות, מלה במלה = אות כנגד אות, מלה כנגד מלה.**

א"ל פאיאנס